TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ 37. CİLT

yiddin Mehmed Efendi, ardından Edirneli Zâhidîzâde Abdurrahman Hâtifî ve Muhyiddin Muhammed Efendi'nin oğlu Nasrullah Efendi (ö. 974/1566) geçti. Bu dönemde postnişinlerin iki önemli ulemâ ailesiyle (Ebüssuûd Efendi ailesiyle Müeyyedzâdeler) akrabalık ilişkileri sayesinde güçlendikleri görülmektedir.

Şeyh Nasrullah Efendi'nin vefatının ardından postnişin olan Edirneli Cerrahzâde Muslihuddin Efendi ile İznikli Mustafa Selâmî Efendi, Bayramîliğin yanı sıra Halvetîliğin Şemsî kolundan da icâzetliydi. Bunlardan sonra tekkenin postuna III. Murad'ın daveti üzerine Sivas'tan İstanbul'a gelen, Halvetîliğin Şemsî kolunun kurucusu Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin halifesi Şeyh Abdülmecid Sivâsî oturdu. Tekke onun ve neslinden gelen haleflerinin lakabından dolayı bu tarihten itibaren Sivâsî, Sivâsî Efendi, Şeyh Sivâsî gibi adlarla anılmaya başlandı. Abdülmecid Sivâsî'nin ardından Abdülbâki Efendi, Abdülbâki Efendi'nin kızının oğlu Mehmed Efendi, o... dülmecid Efendi ve torunu At... di sırayla posta geçti. Abdü... nin çocuksuz vefat etmesiyle... şihatı XIX. yüzyılın başların... dülhâlik Efendi'ye ve onun bağlı bulunduğu Halvetiyye'nin Sünbüliyye koluna intikal etti. Bu zattan sonra babadan oğula geçen meşihata Abdülkerim Hilmi Efendi, Mehmed Hâşim Çelebi, Mehmed Şükrullah Efendi ve Seyyid Mehmed Nûreddin Çelebi geçti. Zâkir Şükrü'nün meşâyih listesindeki son isim Sünbüliyye'den Şeyh Hüseyin Efendi'dir (ö. 1900). Adı geçen listede 1832-1842 arasında Mehmed Hâşim Çelebi'nin şeyh olduğu kayıtlıdır. Ancak II. Mahmud'un kızlarından Sâliha Sultan'ın 1834 yılındaki düğününe davet edilen Halvetî meşâyihi arasında "Sultanselim kurbünde Sivâsî Tekkesi şeyhi Hâfız Hüseyin Efendi"nin adı yer almaktadır. Bu zatın Zâkir Şükrü'nün listesinde adının unutulduğu veya bu sırada yaşı küçük olan Mehmed Hâşim Çelebi'ye vekâlet ettiği tahmin edilebilir.

1256 (1840) tarihli tekâyâ listesinde tekkenin yeri arsa olarak gösterilmiştir. Çevreyi tahrip eden yangınlardan birinde ortadan kalktığı anlaşılan tekke bir müddet sonra ihya edilmiş ve 1880'li yıllardan itibaren tekke listelerinde faal bir tekke olarak görünmeye başlamıştır. Mimari özellikleri bilinmeyen Sivâsî tekkesinden günümüze intikal eden yegâne iz cadde üzerindeki hazîre duvarıyla gerisindeki birkaç kırık mezar taşıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Tekkeleri Listesi, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1825, sıra nr. 63; *İstanbul Tekkeleri Listesi,* TSMA, nr. E. 1772, 3333, sıra nr. 64; *İstanbul Tekkeleri Listesi,* Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, vr. 5ª; *Sultan II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan ile Tophâne-i Âmire Müşiri Halil Rif'at Paşa'nın İzdivacı Merasimindeki Davetlilerin Kaydına Mahsus Defter,* İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2802, vr. 16ᵇ; Mecdî, *Şekāik Tercümesi,* s. 350; Atâî, *Zeyl-i Şekāik,* I, 215; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ,* İstanbul 1307, s. 14; Şeyhî, *Vekāyiu'l-fuzalâ,* II, 419-420; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi',* I, 121-122; *Âsitâne Tekkeleri,* s. 18; *Mecmûa-i Cevâmi',* I, 54-55; İsmet, *Tekmiletü'ş-Şekāik,* s. 380, 452-454; *Sicill-i Osmânî,* IV, 341; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 309; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 60-61; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V,* s. 291; H. J. Kissling, *Dissertationes orientales et balcanicae collectae* (ed. R. Trofenik), München 1986, I, 260; Günay Kut – Turgut Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergehname", *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Armağanı,* İstanbul 1987, s. 235; Mustafa Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları,* İstanbul 1994, s. 91; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar

ABDÜLAHAD NÛRİ TEKKESİ

bk. SİVÂSÎ TEKKESİ

SİVÂSÎ TEKKESİ

Kaynaklarda Sivâsî Efendi, Şemsi Sivâsî, Abdülahad Nûri adlarıyla da anılan tekke İstanbul'un Eyüp ilçesi Nişancı Mustafa Paşa mahallesinde Eyüp Nişanca yolu üzerinde yer alır. Reîsülküttâb La'lî Efendi, Şeyh Abdülmecid Sivâsî'ye (ö. 1049/1639) geldiğinde Eyüp Nişancası'nda daha sonra tekkenin tesis edileceği bahçe içindeki konağı hediye etmiş, şeyh efendi de vâiz olarak görev yaptığı Ayasofya civarındaki evinden buraya taşınmış, vefatında da bu bahçeye defnedilmiştir. Bu tarihten iki yıl sonra Kösem Mahpeyker Vâlide Sultan kethüdâsı Behram Ağa'nın nezaretiyle Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin kabri üzerine türbe yaptırmış, şeyhin yeğeni Şeyh Abdülahad Nûri de aynı bahçede ayrı bir türbeye defnedilmiştir. Tekkenin kuruluş tarihi tesbit edilememektedir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Abdülmecid Sivâsî'nin Eyüp'te bir tekke tesis ettiği kayıtlı olduğuna göre adı geçen şeyhin Eyüp Nişancası'ndaki konağa meşihat koyarak burayı asıl postnişin olduğu Fatih Sultanselim'deki Sivâsî Tekkesi'ne bağlı bir zâviye haline getirdiği tahmin edilebilir. Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûri'nin burada medfun olmaları dolayısıyla tekke Şemsiyye-Sivâsiyye'nin İstanbul'daki âsitânesi haline gelmiştir.

Tekkenin adı ilk defa 1199 (1784-85) yılında tekâyâ listesinde Otakçılar civarında Sivâsî Efendi Tekkesi olarak geçer (Çetin, XIII [1981], s. 588). II. Mahmud'un kızlarından Sâliha Sultan'ın 1833 yılında düğününe davetli Halvetî meşâyihi arasında Eyüb Ensârî'de Abdülahad Nûri Tekkesi şeyhi Seyyid İbrâhim Efendi de yer almıştır. Ayrıca 1289 (1872) tarihli bir nüfus defterinde, "Otakçılar civarında Şemsiyye'den Sivâsî Tekkesi postnişini Seyyid Şükrü Efendi'nin oğlu Nûreddin Efendi. Doğumu 1281" (1864) kaydı vardır. Dahiliye Nezâreti'nce rûmî 1301 (1885) tarihinde hazırlanan istatistikte Otakçılar'da Sünbüliyye'ye bağlı Sivâsî Tekkesi'nde beş erkek ile beş kadının ikamet ettiği kayıtlıdır. *Mecmûa-i Tekâyâ*'da ise (1307/1889-90) Eyüp Nişancası'ndaki Şemsî Sivâsî Tekkesi, Sünbülî olarak gösterilmiş, postnişinin Tevfik Efendi olduğu belirtilmiş ve, "Bayram-ı şeriflerin dördüncü günleri Sünbülî usulü icra olunur" kaydı düşülmüştür. Tekkenin son postnişinin Şeyh Selâhî Bey adında bir zat olduğu bilinmektedir. Sultanselim'deki Sivâsî Tekkesi'nde olduğu gibi burada da meşihatın muhtemelen XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Halvetîliğin Şemsî-Sivâsî kolundan Sünbülî koluna intikal ettiği anlaşılmaktadır.

Tekkelerin kapatılmasının (1925) ardından tekke yapıları işlevsiz ve bakımsız kalarak tarihe karışmış, arsasına 1956'da Eyüp Nişanca Ortaokulu inşa edilmiş, halk arasında "Büyük Türbe" ve "Küçük Türbe" olarak bilinen Abdülmecid Sivâsî ile Abdülahad Nûri Sivâsî'nin türbeleri ise günümüze intikal etmiştir. Her iki türbe de kâgir duvarlı ve kırma çatılıdır. Caddeden geriye çekilmiş olan kare planlı (8,50 × 8,50 m.) Abdülmecid Sivâsî Türbesi'nin güney, doğu ve batı duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra kesme köfeki taşıyla almaşık düzende örülmüştür. Zamanında önünde ahşap dikmeli bir sundurma bulunan ve sıvalı olduğu anlaşılan giriş (kuzey) cephesinde ahşap hatıllı moloz taş örgüyle yetinilmiştir. Restorasyonda bu cephedeki örgü de diğer cephelere uydurulmuş, öndeki sundurma ihya edilmemiştir. Kuzey cephesinde ortadaki basık kemerli girişin yanlarında, ayrıca diğer üç cephede iki sıra halinde düzenlenmiş dörder pencere vardır. Alt sıradakiler dikdörtgen olup kesme taş söveler ve lokmalı demir parmaklıklarla donatılmış, sivri kemerli olan tepe pencerelerine çift revzen konmuştur. Türbe girişi üzerinde yer alan, Abdülahad Nûri Efen-

di'ye ait tarih mısraını içeren kitâbe ortadan kalkmıştır. Türbede Şeyh Abdülmecid Sivâsî ile oğlu Şeyh Abdülbâki Efendi'ye ait iki ahşap sanduka yer almaktadır.

Cadde üzerine bulunan yamuk planlı (9 × 7,50 × 7,50 × 7 m.) Abdülahad Nûri Sivâsî Türbesi moloz taş örgülü duvarları ve tek sıra halinde düzenlenmiş pencereleriyle daha mütevazi bir görünüm sergiler. Avluya bakan batı cephesinde iki, diğer cephelerde birer tane olmak üzere toplam beş adet olan dikdörtgen pencereler kesme taş söveli ve demir parmaklıklıdır. Giriş Abdülmecid Sivâsî Türbesi'ne bakan güney cephesinin doğu ucundadır. Giriş cephesinin sol (batı) köşesinde Abdülahad Nûri'ye dair tarihsiz bir kitâbe yer alır. Abdülahad Nûri'nin sandukasının arkasında (kuzey yönünde) eşine ait sandukanın ahşap kafeslerle kuşatılmış olması, tekkelerin tevhidhânelerinde hanımlara mahsus kafesli mahfil tasarımını yansıtması bakımından dikkat çekidir ve kendi türünde bilinen tek örnektir. Türbelerin çevresinde zaman içinde oluşan hazîrede tekkenin şeyhleri, mensupları ve bunların aile fertlerine ait ilginç mezar taşları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Arşivi, *Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter* (E. H. Ayverdi'nin kısmen istinsah etmiş olduğu nüsha), 1341/1925; *İstanbul Tekkeleri Listesi*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1825; *İstanbul Tekkeleri Listesi*, TSMA, nr. E. 1772, 3333; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 14; *1329 Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 21; Mustafa Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 39-40; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996, s. 121-122, 224-227; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 588.

 M. Baha Tanman

SİVÂSÎLER

Halvetî şeyhlerinden olup Kadızâdeliler hareketine karşı çıkan Abdülmecid Sivâsî'nin (ö. 1049/1639) müntesiplerine verilen ad

(bk. KADIZÂDELİLER; SİVÂSÎ, Abdülmecid).

SİVRİHİSAR

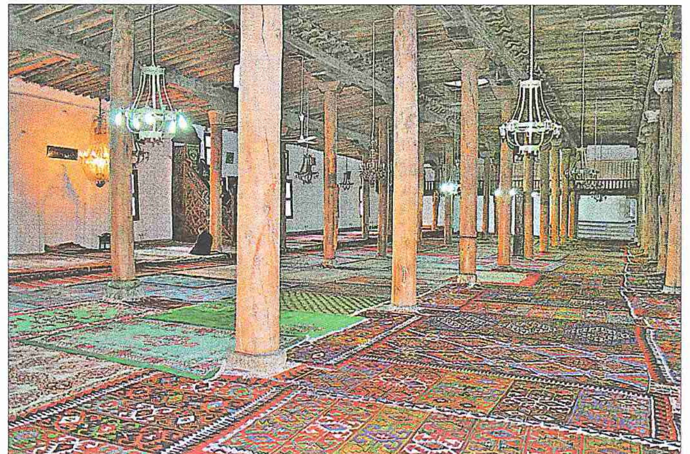
Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi.

Eskişehir'in güneydoğusunda Güneş dağına ait bir tepenin kuzey eteklerinde eğimli bir alanda kurulmuş olup deniz seviyesinden yüksekliği 1070-1050 metreler arasındadır. Şehir dağın eteklerinden ovaya doğru gelişme göstermiştir. Antikçağ'daki ismi Palia veya Spania (Spalia) olup Efes'ten başlayan Kral yolu şehrin yakınından geçmekteydi. İçinde bulunduğu bölge Frigler'den sonra Lidyalılar'ın, Persler'in, Büyük İskender'in ve Roma'nın hâkimiyetinde kaldı ve Bizans İmparatorluğu zamanında önemli ölçüde gelişti. Bizans İmparatoru I. Iustinianos'un VI. yüzyılda (muhtemelen 553 yılından sonra) antik Palia şehrinin üzerine Iustinianopolis adıyla bir kale yaptırmasının ve Bizans askerî yolu üstünde olmasının rolüyle gelişmesine devam etti. Yakınında bulunan önemli şehirlerden Pessinus'u (Ballıhisar) geride bıraktı. 700'lü yıllara doğru Pessinus başpiskoposu Iustinianopolis Kalesi'nde ikamet etmeye başladı.

Sivrihisar, Malazgirt Muharebesi'nden sonra 1074'te Anadolu içlerine doğru ilerleyen Selçuklular'ın hâkimiyetine girdi. 1092'de Melikşah'ın ölümü üzerine bölge I. Kılıcarslan'ın idaresine geçti. Anadolu Selçukluları zamanında uzun süre uç merkezi olarak kaldı ve bu dönemde Anadolu'nun belli başlı şehirleri arasında yer aldı. Bugün de mevcut olan pek çok tarihî eser o devirden kalmadır. III. Gıyâseddin Keyhusrev'in nâibi Emînüddin Mîkâil tarafından yaptırılan ulucami (673/1274), Hazinedar Necîbüddin'in inşa ettirdiği Necîbüddin Mescidi, Kılıç Mescid Camii, Hamam'da Karahisar Camii bu eserler arasında sayılabilir. Sivrihisar Kalesi sivri kayalar üzerine inşa edilmiş olduğundan Türkler'in idaresine geçtikten sonra coğrafî yapısına nisbetle bu adla anılmaya başlanmış olmalıdır. Osmanlılar'ın son döneminde Aydın vilâyetindeki Sivrihisar'la (günümüzde İzmir'e bağlı Seferihisar) karıştırılmaması için yazışmalarda "Ankara Sivrihisarı" şeklinde kullanılmasına karar verildi.

Anadolu'daki Moğol / İlhanlı idaresi sonrasında Karamanoğulları'nın eline geçen Sivrihisar, Orhan Gazi zamanında Ankara'nın fethinin ardından 757 (1356) yılında Osmanlı idaresi altına alındı. Orhan Gazi'nin ölümüyle burası tekrar Karamanoğulları tarafından ele geçirildi. 1362'de Bursa'da tahta çıkan I. Murad ilk iş olarak kuvvetli bir ordu toplayıp 764 (1363) baharında Anadolu tarafına sefere çıktı. Eretna Beyliği kuvvetlerini Eskişehir yakınında bozguna uğrattığı gibi Karamanoğulları'nı da geri çekilmeye zorladı. Bu şekilde Sivrihisar tekrar Osmanlılar'ın hâkimiyetine geçti. Ankara Savaşı'nın ardından Anadolu'daki beyliklere topraklarını iade eden Timur, Sivrihisar'ı Kırşehir ve Beypazarı ile birlikte Karamanoğulları'na verdi. Şehzadeler arası mücadeleler sırasında Süleyman Çelebi tarafından muhasara edildiyse de alınamadı. I. Mehmed tahta geçtikten sonra Karamanoğulları Beyliği üzerine sefer düzenledi. Sefer neticesinde yapılan antlaşma gereği aralarında Sivrihisar'ın da bulunduğu bazı şehirler Osmanlılar'a geri verildi (818/1415).

Osmanlı idaresi altında Sivrihisar'ın fizikî durumuyla ilgili ilk bilgiler XV. yüzyılın ikinci çeyreğine aittir. 891'de (1486) biri Ermeni, yirmi dördü müslüman olmak üzere yirmi beş mahallesi bulunan şehrin tahminî nüfusu 3100 kişi (587 hâne, 141 mücerret) kadardı. Bu tarihte en kalabalık mahalle, doksan bir hânesi ve on sekiz mücerret erkek nüfusu bulunan Ermeni mahallesi idi. Müslüman mahallelerinden en kalabalık nüfusu olan mahalle ise Çöpük'tü (otuz sekiz hâne, on yedi mücerret). Bunu otuz beş hâne, yedi mücerret nüfusla Kılınç ve Kethüdâ mahalleleri takip etmekteydi. Diğer mahalleler Ahî Fethüddin, Araklı, Mescid-i Veled-i İhtiyâr, Kayalı, Hazinedar, Hacı Minnet, Hacı Veyis, Çapaklı, Hacı Hasan, Elmalı, Kapıcı, Kazzaz Sinan, Akdoğan, Tatlar, Veled-i Koçaç, Fâruk, Ye-



Sivrihisar Ulucamii'nin içinden bir görünüş